

LETLANDS 2008

ARK

The logo for the National Postcode Lottery, featuring a stylized orange ribbon above the text "NATIONALE POSTCODE LOTERIJ". The word "NATIONALE" is in red, "POSTCODE" is in green, and "LOTERIJ" is in blue. Small squares of the same colors are placed around the text.

**NATIONALE
POSTCODE
LOTERIJ**

Letlands 2008

Foto omslag: Knikkend nagelkruid en langstelige sleutelbloem in Vituna Plava.

VERSLAG LETLANDS 2008

INLEIDING

Dit jaarverslag geeft een overzicht van de activiteiten die ARK in het kader van het NPL Letlands project in 2008 heeft uitgevoerd. Dit is het vierde jaarverslag.

Het hoofddoel van het project is het tot stand brengen van een Lets netwerk van duurzame onafhankelijke natuurgebieden die gezamenlijk een bijdrage leveren aan een duurzame instandhouding van de Letse natuur en een nieuwe plattelandseconomie.

De eerste drie jaar van het project verliepen voorspoedig, maar momenteel gaat Letland door een diep economisch dal. De werkloosheid neemt extreme vormen aan en de overheid kampt met grote tekorten. Overheidspersoneel, waaronder onderwijzers, dreigt te worden ontslagen, lonen worden verlaagd en soms later uitbetaald. Onder de bevolking heerst een algemeen pessimisme. Voor het Project Letlands bleven de gevolgen relatief beperkt. Maar toch is te merken dat het aantal terreinbezoeken over de hele linie terugloopt, de gasthuizen bij de projectgebieden vaker leeg staan en daarmee de inkomsten uit toerisme teruglopen.

Toch kwamen er in 2008 verschillende spontane aanvragen om lokaal met natuurlijke begrazing te beginnen.

In 2008 maakten 21 gebieden deel uit van het totale Letlands project (zie de kaart met het gebiedenoverzicht op pag. 6 t/m 9).

In deze 21 gebieden met een totaaloppervlak van ongeveer 4000 ha, lopen 245 Koniks en 185 runderen. Hiermee hebben we al een behoorlijk begin gemaakt met het oorspronkelijk streven om bij afloop van het project "Letlands" 300 Koniks en 400 wilde runderen te hebben lopen in Letland.

Veldexcursies worden in alle gebieden in meer of mindere mate gegeven. Uitschieters zijn de gebieden Engure, Dviete, Maurini en Jaun Ievina, waar jaarlijks 1000 tot 3000 mensen worden rondgeleid. Maar ook nieuwe gebieden als Elčuki en Jelgava "Pilssala" worden steeds populairder. De excursies in deze gebieden geven de initiatiefnemers een bron van inkomsten!

In 2008 lag het accent voor onze Letse projecten in de gebieden Dviete en Kumbuji, de zuidoosthoek van het land. Maar ook in het zuidwesten in het landsdeel Kurzeme zijn nieuwe gebieden gestart. Ter ondersteuning is Benita Strausa van de Dviete natuurorganisatie aangenomen als projectmedewerker voor Dviete en omgeving.

NIEUWE NATUURONTWIKKELINGSGEBIEDEN EN UITBREIDING BESTAANDE GEBIEDEN.

In de gebieden Lazdukalns, Maurini, Jaunievina, Bruklenaji en Laurus waren door natuurlijke aanwas 21 Koniks over en uit de kruisingskudde van Rucava kwamen 6 runderen beschikbaar. Met deze vrijgekomen dieren hebben we 5 nieuwe gebieden in Letland voorzien van grazers. Daarnaast is de begrazing op het stadseiland van Jelgava, waar de begrazingsdruk nog onder de maat was, met een kudde van 7 dieren uitgebreid.

Alle dieren zijn door middel van de kudde(leen)fondsconstructie voor 6 jaar uitgeleend.

Koniks op het eiland Pilssala in Jelgava.

Konikkudde in Kumbulji

Het stadseiland **Pilssala** in **Jelgava** was eerst een verlaten onbekende hoek in de stad. Nu trekt het gebied steeds meer bezoekers die er een avond- of zondagswandeling maken. In 2008 zijn 7 dieren toegevoegd aan de bestaande kudde van 16 Koniks.

In **Dviete** is gestart met het uitrasteren van 150 ha. wetland en rivierdelta. Een eerste hydrologische studie naar mogelijkheden om de Dvieterivier lokaal weer te laten hermeanderen is afgerond. Betrokken grondeigenaren en vergunning verlenende overheden zijn van de plannen op de hoogte zijn gesteld. We willen samen met het Letse natuurfonds een LIFE Project indienen om de hermeandering van de rivier de Dviete te kunnen realiseren.

De renovatie van het bezoekerscentrum Gulbini is grotendeels afgerond en het centrum is in gebruik genomen. Verder is het begrazingsgebied wederom met dieren en hectaren uitgebreid.

We werkten in de Dviete vallei al samen met Vogelbescherming in het kader van het Klimaatbuffersproject, gefinancierd door de HIER campagne van de Nationale Postcode Loterij. Na afronding van het project is de samenwerking blijven bestaan. De Vogelbescherming heeft dit jaar de opbrengsten van het Vogelfestival beschikbaar gesteld voor een nieuwe uitkijktoren in de Dviete vallei.

Iets zuidelijker, onder Daugavaspils, heeft het Telecombedrijf "Alina" in **Kumbulji** haar begrazingsgebied tot bijna 1000 ha uitgebreid. Er zijn plannen om dit begrazingsgebied te laten uitgroeien tot een recreatiepark van 7.000 ha met vakantiehuisjes erbij. Er wordt serieus onderzocht of er ook wisenten in dit gebied uitgezet kunnen worden.

TOERISME

Wat betreft toeristische ontwikkeling gaat het nog steeds de goede kant op; hoewel in de 4 gasthuizen door de economische crisis wel duidelijk het aantal klanten terug loopt. Nieuwe ontwikkelingen met betrekking tot toerisme komen tot ontplooiing in de gebieden Elcuki en Laures waar is begonnen met het aanbieden van excursies en kampeergelegenheden. Maar ook Maurini heeft na de renovatie van het gasthuis nu een gecertificeerde ecologische keuken en kan ze haar gasten een gezonde maaltijd van streekproducten voorschotelen.

Een stier neemt een stofbad in Vitinu Plava.

Vakantiebungalow aan het Ricu meer bij Kumbulji.

Overzicht projectgebieden Letland
Per 31 dec. 2008

No.	GEBIED	OPP. Ha	SINDS	STATUS	KUDDES (aantal en soort)	FLORA EN FAUNA	PARTNERS OF CONT.PERS	EDUCATIE	TOERISME	Opm.
A.	Lazdukalns	20	1-10-04	Particulier	Koniks (6)		Valda Vitola		Gezondheids sauna	
B.	Bruklenaji	10	15-9-05	Particulier	Konik (4)		Iveta Dzene Fam. Dzeņū	Educatiepad gebied veldlesopdracht		
C.	Dviete	100	2006	Natura 2000 DSPA	Koniks (35) Hooglanders (37)	Kwartelkoning Poelsnip Eland Bever, Kraanvogels, Zwarte ooievaar, zeearend	Dviete Floodplain Society (DSPA) Vogelbescherming LDF	Bez. Centrum in oprichting Spontane veldlessen	In 2004: 0 In 2006: 2000 2007 3.000	HIER/Klim aatgebied
D.	Maurini	70	07-03	Particulier Onderdeel nationaal landschapspark Biologisch waardevol grasland (deels)	Koniks (8) Kruisings- runderen (24)		Gunita Virka	Educatie adh van rondleidingen en info panelen.	Kinderdierentuin Sauna, gasthuis, ecologische keuken	
E.	Jaun Ievinas Rauna	50	07-02	Particulier Biologisch waardevol grasland (deels)	Koniks (11) Kruisings- runderen (3)		Uldis Rudzitis Fam. Rudzitu	Rondleidingen en info paneel	Eco. Gasthuis winkeltje eigen en streek eco produkten	Op Krakow- film te zien
F.	Silnieki	30	1-1-06	Particulier	Koniks (5) Runderen (4)		K. Goba			Vlkbij A4.
G.	EngureEzers	150	07-02	Natuur park Natura 2000	Koniks (20) Hooglander (1)	Belangrijk voor trekvoegels	Lake Engure Nature park fund	Excursies voorlichtings- centrum	Infocentrum Uitkijktoren	Twee losse gebieden

H.	Liepaja Vitinu plava	150	07-02	Gemeentelijk eigendom Natura 2000	Koniks (25) kruisingsrunden (21)	Zout minnende vegetatie Pimpernel blauwtje	Grobiņas municipality	Veldlessen Bez. Centrum Infopanelen Uitkijktoren	Uitkijktoren	
I.	Lielkruza Jaunpiebalga by Gauja	50	9-2006	Particulier Biologisch waardevol grasland (deels)	Koniks (8)		Guntars Dolmanis	Heel veel eco landbouwvoorlichting		Hermeandering
J.	Pededze Litene	350	5-2006	Natura 2000	Koniks (30) Hooglanders(40)	Wolf Beer Bevers Bokje - broedpopulatie	Burgemeester Gunars Ciglis	Info panelen		Uitbreiding in vooruitzicht
K	Varme	200	2007	Particulier	Koniks(13) Hooglanders (31)	Overstromingsvlakte in valei van het beekje Šķēde	Dainis Rungulis (dir. Landbouw)	Veel eco. landbouw voorlichting		
L	Jakaini Ergli	60	2007	Particulier	Koniks (4)		Aivars Birze		Verhuur vakantiehuusjes	
M	Jaun Līdumi	60	Aug 2007	Particuliere tegen NP Sliteres aan	konks(9)		Daina en Edgars		Ecologisch gasthuis	
N	Laures Bumbieres (Kapsede)	30	Aug 2007	Particulier	(7) Koniks	Wolf, eland, lynx	Ilga en Normunds Geistarti		Is intentie	

O	Kumbulji Silene	600 (7.000 ha potent.	April 2007	Particulier Natura 2000	Runderren (26) Koniks(23)	Langs oevers van Riču meer	Maris Berbres Alina Holding		Enkele vakantie huisjes net buiten het park	
P	Jelgava	100	Aug. 2007	Particulier ism Letse natuurfonds Natura 2000	(25) koniks	Kasteleiland centrum van de stad	Einars Nordmanis	Veldlessen najaar 2007		
Q	Elcuki bij Grobina	50	2008	Particulier Biologisch waardevol grasland (deels)	Runderen (3) koniks (7)		Ilma en Edmunds Rubeni	Veldlessen 2009	Rel veel excursanten	
R	Gudenieku	50	2008	Project Ministerie landbouw afd. natuurbeheer Natura 2000	Runderen (3) (koniks gepland)	Jeneverbesbioto op	Mārtins Kalnins van Ministerie afd. natuurbeheer	Info panelen school excursies		Jeneverbes bescherming
S	Kalna Pulekši	40	september 2008	Particulier	Koniks (4)		Linda Legzdiņa			
T	Noordelijke Gauja vallei	Potentieel groot gebied!	September 2008	Particulier Natura 2000	Koniks (3) en eigen runderen	Begraasd ooibos	Andrīs Krieviņš Samenwerking LDF.	Info paneelen	Toerisme op rivier	Beschermde flora
U	Niedrāji	100?	September 2008	Particulier	Koniks (2)	Afgelegen tussen hoogvenen	Jānis Sēkliņš			

TRANSPORTEN

Door weinig aanbod van dieren vanwege gebiedsuitbreidingen in Nederland en de bestaande exportbeperkingen op runderen in verband met het blauwtongvirus heeft ARK in 2008 geen nieuwe dieren naar Letland vervoerd.

Over het algemeen gaat het goed met de Letse kuddes. Er is wel uitval van kalveren en oudere dieren, maar dat past in het beeld van strenge winters en lokale aanpassing. In Pedeze hebben de kuddes zelfs de nieuwsgierigheid van wolven opgewekt. Hier zijn veulens en kalveren door wolven gepredeerd.

Koniks bij Liepaja

NATUURLIJKE SUCCESSEN IN DE VERSCHILLENDE GEBIEDEN.

Nadat een gebied een tijd begraasd is en het van haar dikke viltlaag dood gras is verlost bloeit het vaak enorm op. Hierna enkele in het oog springende voorbeelden.

Vitinu Plava bloeit weer!

In dit gebied van 150 ha lopen sinds 6 jaar 60 wilde paarden en runderen. Door hun graasgedrag hebben ze de dikke laag dood gras verwijderd en de enorme wilgenopslag teruggedrongen. De zeer zeldzame vlinder Pimpernelblauwtje is terug, watersnip en Kievit baltsen weer, de zeearend doet zich te goed aan een doodgeboren kalf en de Primula Farinosa met haar kleine roze bloemetjes is weer helemaal terug van weggeweest!

Primula Farinosa

Baltsende Poelsnippen langs de Dvieta

Na twee jaar begrazing in de Dvieta-vallei is er weer veel meer openheid in het gebied ontstaan en horen we hier weer kwartelkoningen en hebben de bijzondere poelsnippen een nieuwe baltsplek gevonden!

Beer op de weg in Pedeze

In de Pedeze vallei in het noorden van Letland trekken de rondtrekkende kuddes runderen en Koniks, wolven aan en is er zelfs een beer op bezoek geweest. Afgelopen voorjaar is er met zekerheid een veulen door wolven gedood en opgegeten en zijn enkele kalveren spoorloos verdwenen.

Slangen in Laurus

Het gebied Laurus in het zuidwesten van Letland ligt onder aan een oude postglaciale kustlijn en is rijk aan bronnen, poelen en kwelstromen. Na twee jaar begrazing is hier een open oase ontstaan in een overwegend omliggend overwoekerd landschap. Dit blijkt een grote aantrekkingskracht te hebben op reptielen die uit het omliggende lange gras naar het begrazingsgebied trekken om zich in de zon op te warmen. Zo leven hier Ringslangen, Adder en zelfs Gladde slangen. Het rijke mozaïeklandschap met haar poelen blijkt ook aantrekkelijk te zijn voor Boomkikkers!

COMMUNICATIE

Veldlessen

Er worden nu vanaf 5 locaties (Dviete, Jelgava, Maurini, Vitinu Plava en Engure) in alle uithoeken van het land veldlessen aangeboden en voor twee nieuwe gebieden zijn ze in voorbereiding. De bredere opzet en gerichte communicatie waar in 2007 mee gestart is, blijkt te werken.

In 2008 hebben 710 kinderen deelgenomen aan een veldles. In 2007 waren dit er 625.

Bezoekerscentra

Het bezoekerscentrum in Liepaja komt helaas niet van de grond. De “vereniging Liepaja meer” die deze kar zou moeten trekken had grootse plannen, maar projectaanvragen werden afgewezen. Het gebouw dat mede door bemiddeling van Ark door de gemeente Grobina beschikbaar werd gesteld, staat helaas leeg!

Daarentegen is in Dviete de restauratie van het lokale bezoekerscentrum heel goed verlopen en in het najaar van 2008 in gebruik genomen. Het centrum wordt door een gehandicapte man onderhouden als een soort van werkvoorzieningsbaan. Het centrum is dagelijks open voor bezoekers en wordt regelmatig bezocht. Tevens wordt het gebruikt als ruimte voor lezingen, bijeenkomsten en als uitvalsbasis voor excursies.

Het vernieuwde bezoekerscentrum in Dviete met de ontvangstruimte en de presentatiezaal.

Infopanelen

Inmiddels zijn infopanelen voor bezoekers geplaatst in de gebieden; Maurini, Dviete, Laures, Jaun-ievina, Vitinu plava, Jakaini en Jelgava. Dit gebeurt vaak in samenwerking met andere organisaties. Op deze borden is de betrokkenheid van de Nationale Postcode Loterij zichtbaar middels het logo. Voor tal van andere gebieden moeten nog infopanelen gemaakt worden. Als basis voor de panelen maakt een Letse kunstenaar uit Liepaja mooie schoolplaatachtige schilderijen.

Plaatsing van het nieuwe infopaneel bij Grobina in het bijzijn van de burgemeester, met gebruik van het schilderij van kunstenaar Guntis Cukurs.

Een van de schilderijen van Guntis Cukurs, de kuddes bij Liepaja.

Media en Pers

In de Letse kranten zijn tientallen artikelen verschenen. Een selectie daarvan is opgenomen in de knipselkranten van ARK.

Media aandacht was dit jaar heel breed verdeeld maar met name de projecten Dviete en Jelgava kregen weer veel aandacht.

Artikelen verschenen weer in landelijke, maar dit jaar nog meer in lokale kranten. Ook verschillende tijdschriften met een groen accent besteden aandacht aan het project “Letlands” in bredere zin.

Jelgava haalde wederom de landelijke TV. Maar ook Dviete was twee maal op de lokale tv te zien. Een persexcursie naar het Project Dviete in samenwerking met de Nederlandse vogelbescherming zorgde in Nederland voor de nodige aandacht in verschillende landelijke dagbladen.

De kuddebeheerder op het eiland Jelgava is freelance journalist. Hij zorgt met zijn contacten voor de nodige lokale artikelen.

Recreanten

Nadat in 2007 Koniks zijn geplaatst op het eiland Jelgava is het aantal bezoekers enorm toegenomen. Waar in 2006 het terreinbezoek louter bestond uit lokale vissers zie je nu op mooie weekenddagen 500-1000 mensen per dag.

In Dviete kwamen in 2008 rond de 3000 bezoekers.

Bezoekers in Dviete Nature Park.

Het nieuwe gebied Elcuki kreeg na het uitzetten van de kuddes koniks en runderen enkele honderden excursanten. Er zijn veel aanvragen van groepen met kinderen. De familie Rubeni heeft namelijk een grote collectie raskonijnen en dit blijkt een mooie combinatie te zijn om kinderen ook voor natuurontwikkeling te interesseren. De Rubeni's willen binnenkort ook onze veldlessen gaan aanbieden.

Relatie met Ministerie van Landbouw van Letland.

ARK heeft sinds haar activiteiten in Letland gewerkt aan een goede relatie met diverse afdelingen van het Ministerie van Landbouw. Op drie afdelingen: Agrarische productie, plattelandsontwikkeling en Europese zaken is men met de activiteiten van ARK op de hoogte. Samen met de directeur van Agrarische producten is zelfs een eigen project opgezet. Hij helpt andere projecten waarnodig met voorlichting.

Spin off in andere landen

Dankzij het succes in Letland is in 2007 is bij BBI-MATRA een projectvoorstel door LNV gehonoreerd met geld voor een driejarig natuurontwikkelingsproject in Kopacki rit, Kroatië. In dit Nationaal Park bij de delta van de Drava in de Donau zal een grootschalig begrazingsproject starten.

Conclusie

Het gaat goed met het project in Letland. Er is volop vooruitgang op het gebied van nieuwe natuurontwikkelingsgebieden, zowel met particulieren als met natuurparken en bedrijven.

Op het gebied van educatie is het duidelijk dat we pionierswerk aan het verrichten zijn, maar het aantal betrokken scholen, locaties en deelnemende leerlingen stijgt ieder jaar. Duidelijk is dat het starten van natuurontwikkelingsprojecten in Letland gecombineerd met de inzet van grote grazers, veel aandacht krijgt van de media. Dit enthousiasmeert veel mensen om de gebieden te bezoeken.

De komende jaren gaan we proberen het netwerk van 21 gebieden meer aan elkaar te koppelen. Dit doen we door het organiseren van gezamenlijke workshops en een gezamenlijke website.

ARK Natuurontwikkeling

Augustus 2009

Letlands 2008

	besteding
Projectleiding en uitvoering ARK	
Jan van der Veen	€ 38.405,16
Frank Zanderink	€ 10.595,27
Twan Teunissen	€ 6.507,48
Jeroen Helmer, illustraties	€ 1.380,86
Letse Veldlesmedewerkers	€ 489,07
Liepaja Society	
Materialen, reiskosten, onkosten	
Reiskosten	€ 2.900,08
Telefoon, kantoor, porti, fotomaterialen	€ 1.398,13
Brandstof, verzekering, mrb, onderhoud auto	€ 6.707,88
Klein gereedschap en materialen	€ 343,75
Transport van runderen en koniks	
Aanschaf 5 runderen in Letland	€ 3.428,00
Aanbetaling transport	€ 12.500,00
Runderadministratie	€ 714,00
Informatieborden en bewegwijzering	€ 1.295,74
Opknapbeurt bezoekershuis	
Informatiecentrum Dviete	€ 8.349,30
Bulgarije excursie	€ 2.679,00
AF: ontvangsten voor lezingen/excursies	€ -118,66
Overhead Stichting Ark	€ 9.757,51
Totaal uitgaven:	€ 107.332,57
Totaal restant ontvangst 2005 NPL	€ 557.298,90
Rente 2008 spaardeposito	€ 15.858,01
Totaal ontvangsten:	€ 573.156,91
Naar bestemmingsfonds 2009:	€ 465.824,34